

บทที่ 6

ชีวิตของ “เท่ง”

สาวโสดที่พึ่งตนเองได้ ไม่ยอมถูกจัดให้อยู่ในพื้นที่ที่กำหนดให้

“เท่ง” เป็นเด็กสาวมั่งขาวที่เกิดมาในครอบครัวที่พ่อเป็นแบบอย่างของผู้ชายในสังคมที่เน้นชายเป็นใหญ่ เธอได้ซึมซับชีวิตผู้หญิงมั่งของแม่ที่ต้องรับแรงกดดันและทำงานหนักมาตลอดชีวิตการแต่งงาน นับตั้งแต่ชีวิตของลูกสะใภ้ที่ไม่ได้รับการยอมรับจากครอบครัวของสามี ต้องรับภาระหนักอึ้งทั้งงานในบ้านและในไร่ ในที่สุดแม่ของเท่งได้รับอิสรภาพหลังจากที่พ่อตายเนื่องจากยาเสพติดและโรคเอดส์ และตัดสินใจไม่แต่งงานใหม่ แม้ว่าจะต้องเผชิญกับแรงกดดันทางสังคมและจากครอบครัวของสามี แม่ถูกพี่ชายของสามียืมเอาที่ดินที่พ่อของเท่งลงทุนลงแรงไปเป็นของตนเองไว้ความยุติธรรม โดยที่แม่ของเท่งไร้อำนาจโต้แย้งเนื่องจากสังคมผู้หญิงไม่มีสิทธิ์พูด หลังจากพ่อตายแม่จึงตัดสินใจเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์แบบดิศห์ เพื่อหลุดพ้นจากจารีตเดิมของสังคมที่ต้องพึ่งพาผู้ชายในการทำพิธีกรรม และเข้ากลุ่มแม่หม้ายในชุมชนเพื่อช่วยเหลือในการเอามือเอาแรงทำไร่ทำนา

ส่วนเท่งตัดสินใจหนีพ่อไปเรียนต่อจนจบชั้นประถมต้นในโรงเรียนวัด ที่ให้การอุปถัมภ์เด็กชาวเขาที่ต่างจังหวัดตั้งแต่อายุเพียง 12 ปี ด้วยการสนับสนุนของแม่และท่ามกลางการคัดค้านของพ่อ ขณะที่พี่สาวถูกพ่อตัดขาดจากความเป็นลูก เมื่อขอพ่อไปทำงานต่างจังหวัด หลังจากพ่อตายเท่งออกจากบ้านไปรับจ้างทำงานบ้านในตัวเมืองเชียงใหม่ และได้มีโอกาสเข้าฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า หลังจากนั้น ได้ทำงานในบริษัทเย็บเสื้อผ้าส่งออก ส่งสมทุนและประสบการณ์กลับมาอยู่บ้านกับแม่ และเปิดร้านรับตัดเย็บเสื้อผ้ากับพี่สาวในหมู่บ้านของตนเอง ปัจจุบันเท่งรับผิดชอบดูแลแม่และพี่น้องทดแทนบทบาทลูกผู้ชายเนื่องจากพี่ชายคนโตต้องคดียาเสพติด เท่งและพี่สาวยืนยันที่จะเป็นสาวโสดเนื่องจากขัดขาคับชีวิตแต่งงานของผู้เป็นแม่ ชีวิตของเท่งสะท้อนให้เห็นผู้หญิงมั่งรุ่นใหม่ที่ไม่ยอมถูกจัดให้อยู่ในพื้นที่ที่กำหนดให้ แต่เลือกที่จะเปิดพื้นที่ใหม่เพื่อเพิ่มพลังต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศที่มีอยู่ในสังคม และเลือกที่จะนิยามความเป็นผู้หญิงของตนเองใหม่ ในฐานะ “สาวโสดที่พึ่งตนเองได้” แทนการมีตำแหน่งแห่งที่ในสังคมด้วยการเชื่อมโยงตนเองกับผู้ชายตามแนวคิดในสังคมที่เธอเติบโตมา

6.1 บ้านเกิดและครอบครัวของเต่ง

“เต่ง” ปัจจุบันอายุ 26 ปี เกิดที่หมู่บ้านทุ่งน่าน้อย ต.เวียง อ. เชียงของ จ. เชียงราย ห่างจากตัวอำเภอเชียงของไปทางทิศตะวันตกประมาณ 9.5 กม. เป็นหมู่บ้านของชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง มีประชากรอาศัยอยู่ประมาณ 1,320 คน อาชีพส่วนใหญ่ปลูกไร่ข้าวโพดและทำนา ชาวม้งรุ่นแรกๆ ที่เข้ามาตั้งรกรากในหมู่บ้านนี้ เป็นกลุ่มม้งที่อพยพมาจากประเทศลาวช่วงของนายพลวังเปา ต้องหลบหนีภัยออกจากประเทศลาว

หมู่บ้านทุ่งน่าน้อยเริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2511 เดิมชื่อหมู่บ้านห้วยตอง ตั้งแต่ พ.ศ. 2533 ทางราชการได้เปลี่ยนชื่อจากหมู่บ้านห้วยตองมาเป็นบ้านทุ่งน่าน้อย และได้แต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านคนแรก อาชีพส่วนใหญ่ปลูกไร่ข้าวโพดและทำนา ในบริเวณป่าสงวน “คอยหลวง” โรงเรียนบ้านทุ่งน่าน้อยได้เปิดเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนบ้านทุ่งทรายในปีการศึกษา 2528 และในปี 2532 ได้รับอนุมัติให้เป็นโรงเรียนเอกเทศ มีตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงระดับประถมศึกษา

ปัจจุบันหมู่บ้านทุ่งน่าน้อยแห่งนี้ถูกเลือกให้เป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ 16 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ ของจังหวัดเชียงราย จากการสำรวจของขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย พบว่ามีหลายพื้นที่ตามแนวชายแดนต่างๆ ที่ยังมีธรรมชาติที่สวยงามและอุดมไปด้วยพันธุ์พืช ระบบนิเวศวิทยาต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นจุดแข็งของการท่องเที่ยว ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทั่วประเทศให้มาสัมผัสความสวยงามได้ โดยเฉพาะพื้นที่บ้านทุ่งน่าน้อยนี้ ยังมีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มาก โดยเฉพาะน้ำตกห้วยตอง ที่มีระดับของน้ำตกถึง 9 ชั้น และมีระบบนิเวศวิทยาที่สวยงามมาก โดยนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงรายขณะนั้น ได้อนุมัติงบประมาณในการพัฒนาเบื้องต้นจำนวน 3 ล้านบาท ใน พ.ศ. 2549 โดยให้นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เข้ามาสำรวจพื้นที่เพื่อการศึกษาหาข้อมูลในการพัฒนาแหล่งพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ ศึกษาระบบนิเวศวิทยา ท่องเที่ยววิถีชีวิตชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง มีการผลักดันโครงการดังกล่าวให้แล้วเสร็จในปลายปี พ.ศ. 2550 เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในต้นปี 2551 ที่จะเดินทางมาสัมผัสธรรมชาติ พร้อมชมแนวชายแดนด้าน อ. เชียงของ ที่มีเขตติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (<http://www.komchadluck.net>) แต่เต่งบอกว่าหมู่บ้านก็ยังมีปัญหาเรื่องการค้าและเสพยาบ้ามาจนถึงทุกวันนี้

แม่ของเต่งเล่าถึงความเป็นมาของครอบครัวว่า ครอบครัวของปู่เป็นเผ่าม้งชาวอพยพมาจากลาวเข้ามาอยู่ในค่ายผู้อพยพศูนย์สบตวง จ.น่าน ตอนนั้นพ่อกับแม่แต่งงานกันแล้ว ก็อพยพมาอยู่ค่ายสบตวงด้วย และคิดจะลี้ภัยไปอยู่สหรัฐอเมริกา แต่ปู่ไม่อยากให้ไปเพราะตระกูลมีสมาชิกไม่มากเกรงว่าหากเกิดเรื่องเดือดร้อนจะไม่มีใครช่วยเหลือ เนื่องจากพ่อของเต่งเป็นลูกชายคนโต ปู่และย่ามีลูก 4 คน ตายไปสองคนเนื่องจากเป็นโรคท้องโป่ง อาจเพราะเป็นโรคขาดสารอาหาร จึงเหลือพ่อ

กับน้องชายซึ่งเป็นอาที่ยังอยู่ในประเทศไทย หากไปก็จะขาดเสาหลัก เพราะคนนอกตระกูลช่วยได้บ้างแต่ก็ไม่เต็มที่เหมือนคนแซ่เดียวกัน แต่ญาติพี่น้องทางตระกูลของปู่อพยพไปอยู่อเมริกาหลายครอบครัว เมื่อพ่อกับแม่มีลูกชายคนโตและพี่สาวคนที่สอง ก็ย้ายออกจากค่ายสบตงมาอยู่ที่หมู่บ้านทุ่งน่าน้อย ต.เวียง อ.เชียงของ จ.เชียงราย และครอบครัวของอา ก็ย้ายออกมาอยู่หมู่บ้านเดียวกัน

ปัจจุบันแม่อายุ 56 ปี ช่วงที่ลี้ภัยข้ามมาฝั่งไทย อายุประมาณ 14-15 ปี แม่ของเพิ่งมาจากหมู่บ้านเดียวกับพ่อในลาว อพยพมาพร้อมกับครอบครัว มีตา ยาย และน้ำ พ่อแม่และน้องๆของแม่เข้ามาอยู่ในค่ายอพยพ แต่เจ้าหน้าที่คูก็เลยพากันย้ายไปอยู่ที่บ้านกึ่งกาญจน์ ต่อมานายพลวังเปา หัวหน้ากลุ่มม้งที่อพยพมาอยู่ในไทย ตามถึงม้งลาวที่อยู่ในค่ายหายไปในไหนหมด เลยให้ย้ายไปอยู่ที่ศูนย์บ้านดอง 4 ปีที่ 5 ย้ายไปอยู่ที่ศูนย์น้ำยาว 20 วัน แม่กับครอบครัวหนีมาอยู่บ้านทุ่งน่าน้อย แม่แต่งงานกับพ่อประมาณอายุ 18-19 ปี พ่อเป็นลูกกำพร้ามีพี่ชายคนโต พ่อทำงานเก่ง ภายหลังมีคนจ้างซื้อพ่อเพื่อให้เจ้าหน้าที่มาตามจับ พ่อและแม่จึงต้องย้ายไปอยู่บ้านผาตั้งระยะหนึ่งแล้วจึงย้ายกลับมาอยู่บ้านทุ่งน่าน้อยซึ่งเพิ่งได้เกิดที่นี่ แม่เล่าว่าบรรพบุรุษของแม่ ตั้งแต่รุ่นยายทวดและยายอพยพลี้ภัยมาจากประเทศจีน เข้ามาทางบ้านห้วยทรายฝั่งลาว

สมัยที่กลุ่มวังเปาแพ้สงครามในลาว ช่วงนั้นชาวบ้านลำบากมากต้องอยู่กันเป็นกลุ่มๆละ 10 ครอบครัว ทำนาทำสวนร่วมกัน หากจะขายข้าวก็จะถูกทหารคุม ต้องแจ้งให้ทราบก่อน มีการประหัตประหารให้ชาว ม้งในค่ายน้ำยาวกลับลาว โดยทางรัฐบาลจะจัดสรรที่ดินทำกินให้ชาว ม้งที่ลี้ภัยอยู่ในประเทศไทยกลับคืนสู่ สปป. ลาวเพื่อมีชีวิตที่ดีขึ้น พวกทหารลาวมาเอาผู้หญิงม้งไปฝึกต่อสู้และฝึกทหาร ผู้หญิงม้งฝึกได้ ยิ่งป็นแม่นกว่า และควบคุมได้ดีกว่าผู้ชายหนุ่ม แต่เนื่องจากผู้หญิงมีหน้าอก ทหารจึงให้เอาผ้าฉีดยาให้หน้าอกเล็กลง พ่อแม่ของแม่ทนไม่ได้เลยพากันลี้ภัยมาฝั่งไทย ช่วงเดินทางหนีจากลาว ชาวบ้านต้องใช้หิ้งห้อยเป็นไฟนำทาง โดยคนนำทางจับหิ้งห้อยไว้เป็นแสงนำทางช่วงข้ามแม่น้ำโขง หากหนีไม่พ้นถูกทหารลาวจับได้จะถูกเชือดคอ ถึงการหลบหนีจะต้องจ่ายเงินเพื่อติดต่อชาวบ้านฝั่งลาวให้หาวิธีข้ามช่วงกลางคืน ต้องเสียค่าจ้างถึง 100 เหรียญเงิน (ปัจจุบัน 1 เหรียญแลกได้ 200 บาท)

ในครอบครัวของพ่อและแม่มีลูก 10 คน เป็น ชาย 5 หญิง 5 ตามลำดับดังนี้

ลูกคนโตเป็นผู้ชายอายุ 28 ปี ปัจจุบันถูกตัดสินให้อยู่ที่เรือนจำลาดยาว 25 ปี เพราะเป็นคดีที่เกี่ยวกับยาบ้า จับได้ที่กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ.2551 ร่วมกับเพื่อนอีก 4 คน พร้อมของกลางจำนวนกว่าสองหมื่นเม็ด

คนที่สองเป็นผู้หญิง อายุ 27 ปี จบ ป.6 ในระบบการศึกษานอกโรงเรียน เคยทำงานที่โรงงานใน จังหวัดอยุธยา เป็นคนส่งเงินมาช่วยครอบครัวช่วงก่อนพ่อจะตาย ปัจจุบันกลับมาอยู่บ้าน ช่วยทั้งเปิดร้านตัดเย็บเสื้อผ้าในหมู่บ้าน เพราะพี่สาวมีฝีมือด้านเย็บปักถักร้อยอยู่แล้ว ยังเป็นโสด

คนที่สามคือเต่ง อายุ 26 ปี ทำงานเป็นช่างตัดเย็บเสื้อผ้าในบริษัทแห่งหนึ่งในเขตพื้นที่อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เรียนต่อในระบบการศึกษานอกโรงเรียน ที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (สรช.) วัดคอนแก้ว อำเภอสารภี จบมัธยมต้นในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2552 ปัจจุบันเปิดร้านเย็บผ้าร่วมกับพี่สาวในหมู่บ้านและยังเป็นโสด

คนที่สี่ เป็นผู้ชาย จบการศึกษาระดับปริญญาตรีที่กรุงเทพฯ ปัจจุบันกำลังหางานทำ

คนที่ห้า เป็นผู้ชาย เสียชีวิตตั้งแต่ตอนเป็นเด็ก

คนที่หก เป็นผู้ชาย จบปวช.และกำลังจะเรียนต่อระดับ ปวส.ที่จังหวัดพะเยา

คนที่เจ็ด เป็นผู้หญิง เสียชีวิตตั้งแต่ยังเด็ก

คนที่แปด เป็นผู้หญิง กำลังเรียนชั้น ม.2 พักอยู่ที่หอพักคริสเตียน จังหวัดเชียงราย

คนที่เก้า เป็นผู้หญิง กำลังเรียนชั้น ม.2 ที่เดียวกับคนที่แปด

คนที่สิบ เป็นผู้ชาย กำลังเรียนชั้น ป.6 ไปเรียนตั้งแต่เด็ก พูดภาษาม้งไม่ค่อยได้

ช่วงชีวิตวัยเด็กของเต่งสุขภาพไม่ค่อยแข็งแรง พอเกิดได้สามวันก็มีการตั้งชื่อให้ แม่บอกว่าปู่เป็นคนตั้งชื่อให้ว่า “เถิง” หมายถึงเจีย (ไก่เจีย) แต่เวลาพ่อไปแจ้งเกิดเจ้าหน้าที่เขียนเป็น “เต่ง” ตอนเป็นเด็กเต่งจำได้ว่าแม่จะเลี้ยงลูกแบบสบายๆ ไม่วุ่นวายนัก “ตอนเด็กๆหนูจะขี้เกียจ แม่บอกว่าหนูชอบเอาแต่ใจและชอบร้องไห้มากที่สุด คือที่สุดในหมู่บ้าน ตอนเกิดก็ร้องไห้มาก ร้องทั้งวัน ไม่ยอมเอาใคร เอาแต่แม่คนเดียว”

เนื่องจากแม่ของเต่งเป็นสะใภ้ที่พี่น้องทางพ่อไม่ค่อยชอบใจ แม่ต้องทำงานหนักช่วยทางครอบครัวของพ่อด้วย แม่จะเหนื่อยมากกว่าสะใภ้คนอื่น เพราะสะใภ้คนอื่นที่ถูกพี่ลูกน้องทางพ่อชอบ พวกเขาจะหาทางช่วยเหลือ ทำให้สะใภ้คนอื่นพอมีเวลามาดูแลลูกๆ “เขาไม่ค่อยชอบแม่ของหนู แม่ต้องทำไรจนเย็น กลับมาถึงบ้านก็ต้องเลี้ยงหมูเลี้ยงไก่อีก ไหนจะต้องเตรียมกับข้าวให้ลูกถึงสี่คนในขณะนั้น แหมพวกหนูก็ยังดี แต่แม่ก็อดทน ไม่เรียกลูกมาช่วยทำ แม่จะทำเองหมดเลย”

เต่งเล่าถึงพ่อและแม่ว่า “พ่อสอนหนูไม่ให้ขโมย พ่อจะคอยดูเรื่องผู้หญิงไม่รู้จักทำงานบ้าน พวกหนูตอนเป็นเด็กก็ใช้ชีวิตอยู่สบายๆ อาจเป็นเพราะแม่หนูเป็นคนใจดีด้วย เราเลยไม่กลัวแม่ งานบ้านแม่ก็ไม่ค่อยให้ทำ ทำไรก็ไม่ค่อยได้ไปทำ แต่ถ้าพ่อหนูจริงๆถึงค่อยได้ไปช่วยแม่ทำ แม่หนูอดทนทำทุกอย่าง กลับจากไรก็มาทำงานบ้านต่อ งานในบ้านพ่อหนูจะไม่ยุ่งเลย ปลอบให้แม่หนูทำทั้งหมดแม้แต่การเลี้ยงลูกพ่อหนูแทบไม่เคยอุ้มลูกๆเลย นอกจากแม่มีมือไม่ว่างจริงๆพ่อก็จะช่วยอุ้มแป๊บเดียว ภาพในวัยเด็กคือแม่หนูจะทำงานไปด้วย แบกูกที่ช่วยตัวเองไม่ได้ไปด้วย เวลาไปไร่แม่

จะแบกหนูไว้ข้างหลัง แยกของสะพายไว้ข้างเอว และจูงควาย แม่หนูเหนื่อยมาก พวกเราก็คงคือ ไม่ค่อยสนใจอะไรเลย”

ครอบครัวแห่งอาจเป็นครอบครัวที่แปลกไปจากครอบครัวอื่นในเรื่องการเรียนรู้ฝึกงานปักษ์ “สมัยเป็นเด็กแม่ไม่มีเวลาสอนเราปักษ์เลย เราต้องเรียนรู้ฝึกกับเพื่อนๆ พี่สาวเคยน้อยใจเวลามีงานฉลองปีใหม่ แม่ไม่ได้เตรียมปักษ์ผ้าเย็บเสื้อให้ลูก พี่สาวเคยบ่นน้อยใจว่ามีแม่แต่ทำไมแม่ไม่เตรียมชุดให้ลูก เหมือนแม่คนอื่นที่เตรียมชุดให้ลูก ความจริงเป็นเพราะแม่หนูเหนื่อยมากๆ ทำงานทั้งในไร่ในบ้าน จับผ้าปักไม่ได้เพราะมือแตก ตอนเด็กหนูจำได้ว่าเสื้อผ้าที่เราใช้แม่จะไม่ปัก แต่จะเอาผ้ามาแต่งเย็บเอง เป็นผ้าสีพื้นๆ ส่วนแม่เด็กอื่นๆ เขาจะปัก ความจริงแม่หนูลำบากมากมาโดยตลอดจนพ่อหนูเสีย แม่เคยบอกว่าถ้าพ่อหนูยังอยู่ แม่อาจจะหย่าขาดจากกัน หรือตายกันไปแล้วข้างหนึ่งก็ได้ และที่สุดพ่อก็ตายไปก่อน”

พ่อของเท่งเสียชีวิตมาได้ 10 ปีแล้ว (นับถึง ปี 2554) เนื่องจากพ่อไปไร่เหล่า (ล่าสัตว์) กับเพื่อนบ้านในป่า และมองเห็นเพื่อนเข้าใจว่าเป็นหมาป่า จึงยิงถูกเพื่อนตาย พ่อเองก็แบกเพื่อนกลับหมู่บ้าน ซึ่งกรณีแบบนี้ตามธรรมเนียมของม้งจะต้องเสียค่าทำขวัญให้ผี และชาวบ้านจะจัดการกันเอง จะไม่ไปหาเจ้าหน้าที่บ้านเมือง และจัดการศพตามประเพณีเดิม ทุกปีพ่อจะต้องลงผีในวันเดียวกับที่เพื่อนตายเพื่อให้อวิญญาณไปสุคติไปเกิด แต่พ่อไม่ได้ทำต่อเนื่อง ขาดการลงผีติดต่อกัน 3 ปี ก็เริ่มป่วยไม่สบาย ผอมลง พวดคนเดียว อีกทั้งพ่อกินยาบ้าด้วยเพื่อให้มีแรงทำงาน และสงสัยว่าจะมีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิงหม้ายในหมู่บ้านที่ติดเชื่อเอดส์ด้วย¹ พ่อเคยบอกว่า “เป็นเพราะผีของแม่ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ไม่ดีขึ้น ทำให้พ่อตาย ทำให้ลูกๆ ล้วนแม่ไปด้วย” คนในหมู่บ้านก็หวั่นกลัวอยู่สองกรณี คือ ผีฝ่ายแม่ และเรื่องโรคเอดส์

หลังจากพ่อตายครอบครัวของอาจซึ่งเป็นน้องชายพ่อ ไปรับเชื่อในคริสต์จักรเซเวนเดย์ (คริสต์จักรวันเสาร์) เพราะกลัวจะได้มาทำพิธีให้กับพี่สะใภ้ (แม่ของเท่ง) แม่เองก็ถูกญาติทางพ่อมาชอบและหวังในตัวแม่ แต่แม่ป้องกันตัวเอง ทำให้อาไม่พอใจ เนื่องจากยังมีเรื่องเกี่ยวพันกับกรณีสมบัติหรือมรดกที่พ่อกับอาจะได้ กรณีคนใดคนหนึ่งตายจะต้องขึ้นโต๊ะพิจารณา แต่อาไม่ทำและข่มขู่แม่ซึ่งเป็นสะใภ้และยัดที่นาของพ่อไปเป็นที่ดินที่พ่อ เคยปล่อยไม้เตรียมปลูกบ้าน และเตรียมที่นาสำหรับพ่อเอง อาก็มาแย่งที่นาเอาส่วนของพ่อไปประมาณ 1 ไร่ รวมถึงที่ไร่ (ที่ทำกินที่ไม่มีเอกสาร) ซึ่งพ่อเคยต่อประปาภูเขาเอาไว้ โดยเอารายได้จากการขายชิงจำนวนสองหมื่นกว่าบาท มาจัดทำประปา อาก็อ้างว่าลงทุนร่วมกับพ่อ และเอาน้ำประปาไปใช้เป็นของตน เนื่องจากอาเป็นครอบครัวที่มีอิทธิพลในชุมชน ประกอบกับแม่ซึ่งเป็นผู้หญิงม้งและยังเป็นหม้ายอีกไม่มีสิทธิ์พูด พ่อก็ตายไปก่อนที่จะได้แก้ไขเรื่องที่ยังคาราคาซังอยู่ พี่ชายก็ต้องคดีเรื่องยาบ้า ถึงจะพูดได้ก็ไม่

¹ มีผู้หญิงในหมู่บ้านที่ติดเชื่อเอดส์เท่าที่ทราบ 3 ราย

สามารถแก้ไขอะไรได้เพราะพูดไม่เป็น ที่สุดก็ต้องเสียทีนาและประปาให้น้องชายของพ่อไปโดยไม่ได้ค่าตอบแทนเลยแม้แต่หน่วย

6.2 แม่ผู้เป็นหม้าย และเป็นกำลังใจหลักของเท่ง

ปัจจุบันแม่ อายุ 55 ปี ชีวิตของแม่ต้องเสี่ยงกับความเป็นความตายมาตั้งแต่อยู่ในลาว พ่อของแม่เสียชีวิตขณะแม่ยังอยู่ในลาว ส่วนแม่ของแม่ยังมีชีวิตอยู่ อาศัยอยู่กับน้องสาวคนสุดท้ายของแม่ที่หมู่บ้านไทยเจริญ เขต อ. เวียงแก่น จ. เชียงราย ช่วงที่แม่มีปัญหา หลังจากพ่อของเท่งตายไปหนึ่งปี น้องเขยของแม่มาเยี่ยมและช่วยเหลือครอบครัวแม่ระยะหนึ่ง เพราะอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก

เนื่องจากประเพณีการเกิดของม้งจะต้องทำคลอดเองที่บ้าน แม่ของเท่งคลอดลูกสิบคนด้วยตนเอง พ่อเป็นผู้ช่วยเตรียมน้ำร้อนต้มไว้ และช่วยตัดสายสะดือ พ่อถึงกับออกปากว่า “แม่คลอดง่าย” เท่งบอกว่า “พ่อเคยพูดกับแม่ทำนองถูกผู้หญิง โดยเปรียบเทียบว่าแม่คลอดลูกเป็นฝูงๆ” แต่พ่อก็อยากมีลูกชายสืบสกุลมากๆ แม่เองก็ทำทุกอย่างเพื่อลูกชาย เพราะประเพณีม้งถ้าแม่ตาย ผู้ชายจะเป็นคนหาแม่ไป แม่หายาสมุนไพรม้งมากินช่วงตั้งท้อง เพราะแม่แพ้ท้องตั้งแต่คลอดลูกคนแรก น้าแม่ไม่ค่อยมีเลยต้องใช้นมจันทราทะเลเลี้ยงลูกแทนนมแม่ แม่เรียนรู้จักการใช้สมุนไพรบางอย่างสืบทอดมาจากยาย เช่น ในช่วงที่ผู้เขียนไปเยี่ยม แม่เตรียมยาสมุนไพรสำหรับใช้ระบบอบไอน้ำสำหรับลูกสาวสองคนเล็กที่เป็นหวัด โดยให้นั่งเก้าอี้ติดกันแล้วเอาผ้าห่มมาคลุมโปงทั้งสองคน จากนั้นเอายาสมุนไพรวางบนพื้นใกล้เก้าอี้และอบไอน้ำสมุนไพร ทำต่อเนื่องสองวันเพื่อช่วยรักษาอาการป่วยไข้ของลูกๆ

นอกจากความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร ผู้หญิงม้งยังมีการลงผีหรือเข้าทรงเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยด้วย ตามประเพณีเดิมของม้ง ซึ่งนับถือผีบรรพบุรุษและผีประเภทต่างๆ แม่เองเคยให้คนลงผีให้ ยามที่ลูกป่วยไข้ไม่สบาย คนที่ลงผีได้จะมีพฤติกรรมบางอย่างที่แสดงออกอย่างเช่น จะกินอาหารเก่าไม่ได้ เมื่อเวลาผีลงจะตัวสั่น มีการใช้เครื่องมือเพื่อช่วยดูเรื่องการไม่สบายของผู้เจ็บป่วยและญาติพี่น้อง เช่น ไม้ (เขาแพะ) ไข่ไก่ เป็นต้น หากทำพิธีไม่ได้ผลก็จะหาโอกาสทำเป็นพิธีใหญ่ในช่วงปีใหม่ม้ง ซึ่งทำในระดับหมู่บ้าน (มีการจัดระดับรวมเขตในช่วงหลัง) โดยการลงผีใหญ่ ผีที่ลงจะใช้ภาษาดั้งเดิมของม้ง แม่จะฟังรู้เรื่อง แต่เด็กรุ่นลูกหลานจะฟังไม่ค่อยรู้เรื่อง

ตอนที่พ่อยังมีชีวิตอยู่ พ่อไม่อยากจะเปลี่ยนศาสนา แต่หลังจากพ่อตายได้เกือบปี แม่ก็เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์นิกายแบปติสต์ซึ่งมีโบสถ์ในหมู่บ้าน และพาครอบครัวคือลูกๆมาเข้าศาสนาด้วย แม่และครอบครัวของเท่งเป็นครอบครัวแรกที่นับถือนิกายนี้ในหมู่บ้าน และขยายออกไปหาบางครอบครัวที่ไม่ค่อยได้รับความสนใจจากเพื่อนบ้าน “แม่ให้เหตุผลที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาว่า

เพื่อออกจากสถานภาพเก่าๆ ที่คนรอบข้างรังเกียจ ไม่ต้องการคบหาสมาคมด้วย เวลาเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่มีคนมาทำพิธีเดิมของมั่งให้ เพราะอาเองซึ่งเป็นตระกูลทางพ่อก็ไปเข้าคริสตจักรวันเสาร์ และแม่ก็เป็นแม่หม้ายด้วย แม่จึงต้องการตัดทิ้งหมด การเปลี่ยนจากประเพณีเดิมของมั่งมารับความเชื่อคริสต์ ทางศิษยาภิบาล (ผู้สอนศาสนา) ได้อธิบายถึงความเชื่อมโยงของประเพณีปีใหม่มั่งที่มีประเพณีคล้ายกับชาวยิวในสมัยพระธรรมเก่า เช่น การเตรียมข้าวปู้ก² การแต่งกาย การเดินรำ และประเพณีการสวดศพเพื่อเป็นการส่งวิญญาณพ่อแม่ไปสู่ที่ที่ดีกว่า (สวรรค์)”

นอกจากนี้ การเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ยังมีการปรับประเพณีบางอย่าง อย่างเช่น ประเพณีกินข้าวใหม่³ ซึ่งตามประเพณีความเชื่อเดิมผู้ชายจะเป็นคนทำพิธี และผู้ชายจะกินข้าวใหม่ก่อน ตามด้วยเด็กๆ ส่วนผู้หญิงกินทีหลัง เมื่อเป็นคริสต์ก็มีการปรับพิธีกรรมโดยเอาไปกินร่วมกัน ทั้งชายหญิงที่โบสถ์

ในหมู่บ้านมั่งปัจจุบันมีจำนวน “แม่หม้าย” อยู่มาก กรณีสามีตาย หรือค้าขายบ้าและถูกยิงตาย หมู่บ้านทุ่งนาบ่อยก็มีสภาพไม่ค่อยต่างไปจากหมู่บ้านมั่งอื่นๆ แม้แต่ผู้หญิงรุ่นเดียวกับพี่สาวของแท่งที่แต่งงานมีครอบครัวไปเป็นส่วนใหญ่แล้วก็ยังเป็นแม่หม้ายกันมาก กรณีสามีตาย หย่ากับสามี หรือสามีติดคุก ก็จะฝากลูกไว้ให้ยายเลี้ยง และออกจากหมู่บ้านไปหางานทำต่างจังหวัด ในหมู่บ้านมีผู้หญิงหม้ายที่ไม่คิดจะแต่งงานใหม่หลายคน รวมทั้งแม่ หลานสาวของแม่ และเพื่อนแม่ มีการจัดกลุ่มแม่หม้ายเพื่อช่วยเหลือกันในชุมชน เช่น เอามือเอาแรงเรื่องการทำนา ปลูกข้าวโพด ลูกเคื่อย จิง (กะหล่ำปลูกไว้กิน) แต่ก็ไม่ถ้าวหน้ามากนัก

หลังจากพี่ชายถูกจับ แม่จะอยู่บ้านคนเดียว ลูกคนอื่นๆ คือ พี่สาวกับแท่งก็ไปทำงานต่างจังหวัด น้องๆ ที่เหลือก็ไปเรียนที่เชียงราย พะเยา และกรุงเทพฯ แท่งเองก็เคยลางานสองเดือนเพื่อไปช่วยแม่เกี่ยวข้าว สำหรับที่นาที่เหลือประมาณ 2 ไร่ จะให้ผลผลิตประมาณ 20 กระสอบปุย ปีหน้า (2551) อาจจะให้คนอื่นเช่าที่นาและแบ่งข้าวสารเจ้ากิน เพราะการทำนาต้องเตรียมที่นาและใช้ต้นทุนการผลิตมากกว่า และยังมีปัญหากรณีที่นาของพ่อที่เอาไปทำเกือบไร่ภาษี ส่วนข้าวไร่ที่เคยปลูกทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว แม่จะทำเองเพราะลงแรงและลงทุนน้อยกว่า ประกอบทั้งปัญหาสุขภาพของแม่ที่เกี่ยวข้องกับมดลูกอักเสบทำงานหนักไม่ค่อยได้

² ข้าวปู้ก คือข้าวเหนียวที่นึ่งแล้วนำมาผัดด้วยไม้แบนแผ่นไม้หนา ทบไปเรื่อยๆ จนเม็ดข้าวแตกกลายเป็นก้อนแป้น แล้วทเป็นแผ่นห่อด้วยใบตองเก็บไว้ทานโดยนำมาผิงไฟ แล้วใช้กินเป็นของว่างในช่วงประเพณีปีใหม่มั่ง

³ ประเพณีกินข้าวใหม่เป็นประเพณีที่มาจากความเชื่อของชาวมั่งว่าต้องเลี้ยงผีปู่-ผีย่า ที่ได้ดูแลครอบครัวในช่วงเวลาหนึ่งรอบปีที่ผ่าน จึงมีการปลูกข้าวใหม่เพื่อจะเซ่นบูชา ในการทำพิธีเซ่นบูชานั้นจะนำไก่ตัวผู้มาเซ่นไหว้ตรงผีประจำก่อน ขณะทำพิธีต้องสวดบทสวดเพื่อที่บอกให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือได้รับรู้และเข้ามากินก่อนเมื่อทำพิธีเสร็จคนในบ้านจึงจะสามารถกินต่อได้ การกินข้าวใหม่จะทำการในเดือนพฤศจิกายนของทุกปี

ในเรื่องของปัญหาที่เกิดขึ้นกับลุงเรื่องทีนาและน้ำประปาที่พ่อเป็นคนจัดหาไว้สำหรับครอบครัว แต่อากลับหาวิธีเอาไปครอบครองเป็นของตน ตามจารีตประเพณีของม้งเมื่อมีปัญหาที่ต้องพิจารณาตัดสินคดีความในครอบครัวญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน จะให้ผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัว (พ่อหรือสามี) เท่านั้นเป็นผู้พูด ถ้าพ่อตายลูกชายจะเป็นผู้ทำหน้าที่แทน แม้ว่าพี่ชายคนโตของเท่งมีสิทธิที่จะพูด แต่เป็นคนพูดและตอบโต้ไม่เป็น และไม่สามารถโยนต่อให้แม่ แม้ว่าแม่จะรู้วิธีพูดและการใช้ถ้อยคำ รู้ว่าต้องพูดคำไหนเพื่อให้เหมาะสมกับกาลเทศะ แต่แม่ก็ไม่สามารถช่วยได้เพราะ “ผู้หญิงไม่มีสิทธิพูด” นอกจากผู้ชายจะต้องหาจังหวะโยนต่อให้ถึงจะพูดได้ ปัจจุบันเด็กและเยาวชนไม่ค่อยอยู่กับครอบครัวในชุมชน ต้องออกไปเรียน ไปทำงานต่างจังหวัดอยู่นอกชุมชนห่างจากครอบครัว เลยไม่เข้าใจภาษาเดิมๆ ไม่สามารถโต้แย้งได้ เพราะหากโต้แย้งผิดก็ผิดไปตลอด เพราะอาจใช้คำพูดที่ก่อให้เกิดการกระทบกับคู่สนทนาที่เป็นการไม่นับถือหรือดูถูก ปัจจุบันคนในตระกูลเดียวกันที่ไม่ใช่ครอบครัวของอา ก็จะตกทายตามปกติ แต่ครอบครัวลุงและป้าสะไกจะไม่ตกทายเลย หลานๆ ก็พอจะตกทายกันบ้าง

ผู้เขียนได้มีโอกาสไปเยี่ยมครอบครัวแม่ของเท่งครั้งสุดท้ายเมื่อเดือน กันยายน พ.ศ. 2553 ถ้ามองถึงความสืบหน้ากรณีปัญหาเรื่องที่ดินที่ถูกโกงไปในที่สุด “วันนั้นคุยกันเรื่องที่ดิน เรื่องนาที่โดนอาแย่งไป แต่ก่อนลุงที่อยู่บ้านใกล้ๆ นี้เป็นคนขายให้พ่อหนู ลุงเขาก็ตัดสินว่าหลักเขตอยู่ที่ไหน แม่รู้เพราะพ่อบอกว่าอยู่ที่ไหน แต่ลุงบอกว่าเป็นคนขายให้จะเอาไหม ถ้าไม่เอาลุงจะคืนเงินให้และยึดหมดเลย หรือถ้าคิดว่าใครเก่งด้านกฎหมายทำให้เข้ามาคุยได้เลย พูดคุยแม่ๆ หนูก็กลัวว่าหากน้ำหรือแม่เป็นอะไรไปก็จะยิ่งลำบาก หรือลูกๆ อาจจะโทษแม่อีก ตระกูลก็จะลำบาก แม่ดูก็คาดเดาเหตุการณ์ไกล ก็เลยบอกลุงไปว่า แล้วแต่ฟ้าอยู่เบื้องบน ฟ้าก็เห็น เขาก็บอกว่าแม่หนูก็พูดเกินไป แม่ไม่รู้จะทำอะไรก็ร้องไห้ พูดอะไรก็ผิดหมด ทั้งๆ ที่แม่ก็รู้จักพูด แต่ไม่มีใครช่วยแม่หนูกับพี่ชาย ญาติเขาก็พูดอะไร ไม่ได้เพราะลุงคนนี้มีอำนาจ มีอิทธิพล แม่ก็เป็นหม้าย ถ้าพูดมากก็ไม่ได้ ไม่มีใครยอมช่วย”

เรื่องแม่หม้ายในหมู่บ้าน “แม่หม้ายในหมู่บ้านมีเยอะ ส่วนมากจะเป็นวัยเดียวกับแม่หนู รุ่นพี่สาวของหนูก็เริ่มมี กรณีที่เป็นหม้ายส่วนใหญ่จะแยกทางกับสามี เพราะสามีติดคุก ปัจจุบันสังคมก็แล้วแต่คน ถ้าเขาคิดว่ายังอยู่ในความชอบของเขา แม่หม้ายบางคนประชดชีวิตด้วยการมีสามีใหม่ หรือไปมีกิ๊ก หรือไปทำงานขายบริการ ผู้ชายที่ฐานะดีหน่อยก็มักจะมิกิ๊กเช่นกัน หรือถ้าเขาคิดว่าใครจะดูถูกก็ช่างมันขอให้ได้อยู่กับลูกเช่นแม่หนู หากแม่เป็นอะไรไป กลัวตระกูลของแม่จะมาฟื้นเรื่องราว ต้องมาฟื้นอยู่แล้วเพราะว่าแม่มาอยู่กับพ่อตลอดยี่สิบกว่าปี ลงแรงลงแรงด้วยกันกับพ่อ เหนื่อยสู้มาด้วยกัน แต่แม่ไม่ได้อะไร และยังโดนคนเขาว่าให้อีก อีกอย่างแม่เป็นผู้หญิง แม่ก็คุยไม่ได้

ว่าขายไปหรือฆ่าให้พ่อช่วงงานศพพ่อ เพราะงานศพมีแบบประเพณีเดิม ต้องฆ่าควายเลี้ยง 2-3 ตัว แล้วแต่ครอบครัวมีตั้งค่าน้อยแต่ไหน” ช่วงที่เพิ่งจบชั้นประถมปีที่ 6 กลับมาจากจังหวัดอ่างทอง ยังทันได้เห็นพ่อช่วงที่ไม่สบาย”

พี่สาวของเท่งถูกพ่อตัดขาดจากความเป็นลูกสาวเมื่อขอลออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน หนึ่งในพี่สาวของเท่งเคยขอพ่อไว้ว่า ช่วงจบ ป.6 จะไม่เรียนต่อ แต่จะขอไปทำงานกับเพื่อนที่อุดรดิตถ์

พี่สาวของเต่งถูกพ่อตัดขาดจากความเป็นลูกสาวเมื่อขอออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน หนึ่งพี่สาวของเต่งเคยขอพ่อไว้ว่า ช่วงจบ ป.6 จะไม่เรียนต่อ แต่จะขอไปทำงานกับเพื่อนที่อุตรดิตถ์ ช่วงแรกพ่อไม่ยอมให้ไป แต่หนึ่งยืนยันว่าจะไป พ่อเป็นคนดีมาก หนึ่งเลยถูกพ่อตัดขาดจากการเป็นพ่อเป็นลูก “ตอนนั้นพ่อหนูป่วยลุกขึ้นไม่ได้ พ่อโกรธไล่พี่หนึ่งออกจากบ้าน บอกถ้ากลับมาพ่อยังไม่ตายจะเอาเป็น ไถยিং” หนึ่งบอกยังจำคำที่พ่อบอกไว้ว่า “ตายไม่ต้องมาฝัง อยากไปไหนก็ไป อยู่ไปไหนก็แผ่นดิน” พี่สาวเป็นคนใจเด็ดเด๋য়มาก เลยตัดสินใจออกจากบ้านไปทำงานที่อุตรดิตถ์กับ

เพื่อนสาวจากหมู่บ้านเดียวกัน ช่วงที่พ่อตายหนึ่งยังทำงานอยู่ที่อุดรดิตถ์ ทางบ้านส่งข่าวไปให้เล่า แก่ที่เป็นนายจ้าง ซึ่งแจ้งให้หนึ่งทราบแต่เพียงว่า พ่อป่วยหนักทางบ้านให้กลับด่วน พอถึงบ้านก็ทราบว่าพ่อตายแล้ว ส่วนหนึ่งซึ่งเป็นน้องสาวเมื่อจบ ป.6 ก็อยู่บ้านช่วยแม่ทำงานระยะหนึ่ง หลังจากนั้นก็ตัดสินใจเข้าไปหางานทำที่เชียงใหม่ หลังจากพ่อตายไปได้ปีกว่า

กรณีพี่สาวของเท่งตัดสินใจออกไปทำงานต่างจังหวัด และพ่อโมโหมากจนออกปากตัดพ่อตัดลูก “ พี่สาวหนูเคยบอกว่า หากมีเงินเยอะๆกลับมาวางหน้าตักพ่อ พ่ออาจจะให้อภัย แต่ที่พ่อไม่อยากจะให้ไป อาจจะเพราะกลัวว่าไปแล้วจะท้องกลับมา พ่อเป็นห่วง แต่พ่อก็ใช้วิธีที่ไม่ถูกต้อง อีกอย่างพ่อหนูพูดจาดีๆไม่ค่อยเป็น พูดคุๆตรงๆ พูดอ้อมๆให้กำลังใจไม่เป็น พ่อหนูเป็นคนพูดคำไหนก็คำนั้น”

ตอนที่พ่อเสียชีวิตพี่สาวของเท่งไม่อยู่บ้าน แต่กลับไปตอนจัดพิธีงานศพแบบประเพณีเดิมของม้งสำหรับพ่อ ตามประเพณีม้งต้องเตรียมชุดสำหรับใส่เวลาตายไว้ล่วงหน้า โดยผู้หญิงเป็นฝ่ายเตรียม พ่อเคยขอให้แม่เตรียมชุดดำไว้ให้ เพราะพ่อเป็นลูกกำพร้า พิธีฝังศพม้งจะให้เฉพาะผู้ชายเข้าร่วม และช่วยกันหามศพไปทำพิธีฝัง ปัจจุบันผู้หญิงก็ไปร่วมพิธีฝังด้วย หลังจากพิธีฝังศพแล้ว หากมีรอยแห้วบนหลุมฝังศพ ต้องมีญาติฝ่ายชายไปทำพิธีถมดิน แต่เนื่องจากแม่เป็นหม้ายและน้องชายของพ่อก็ไม่มาทำพิธีให้เพราะมีเรื่องบาดหมางใจกัน เท่งเล่าว่า “พ่อหนูเป็นคนดี เวลาตายก็ยังดี จึงไม่มีใครกล้าไปถมดิน แต่แม่ของหนูกล้าไปถมดิน ชวนเพื่อนๆที่เป็นหม้ายไปด้วย ร้องเพลงไปถมไป แม่บอกว่า ถ้าเราเชื่อในพระเจ้าเราก็ไม่กลัว มีแต่คนชื่นชมในความกล้าของแม่

หลังจากพ่อเสียชีวิตได้เกือบ 2 ปี เท่งตัดสินใจเข้ามาหางานทำในตัวเมืองเชียงใหม่ และสมัครเข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าหลักสูตร 2 ปีที่บ้านมารีนา ก่อนนั้นช่วงหลังปลูกนาเสร็จ เท่งเคยเข้าเชียงใหม่เพื่อสมัครทำงานบ้าน ในความคิดของหนูถ้ายังมีพ่ออยู่ ป่านนี้ชีวิตของหนูคงไม่เป็นแบบนี้ ชีวิตหนูอาจจะแต่งงาน มีลูก และชีวิตอาจจะแยกแหว่นี่ด้วยซ้ำ ถ้าพ่ออยู่อาจจะบังคับให้ทำงานหนัก อาจจะไม่ได้เข้าไปในเมือง และชีวิตก็อาจจะเป็นอย่างที่แม่ว่า ถ้าพ่อยังอยู่ชีวิตอาจจะแยกทางกัน หรือว่าพ่ออาจจะบังคับให้พวกหนูทำไร่ทำนา จะไม่มีโอกาสแบบนี้”

6.4 ออกจากบ้านเกิดเข้าเมืองฝึกอบรมอาชีพและทำงาน

นำของเท่งที่เคยพักอาศัยอยู่ที่ศูนย์ม้งคาทอลิกเชียงใหม่ได้แนะนำให้เท่งมาหาซิสเตอร์บ้านมารีนาเพื่อให้อยู่หางานบ้านทำ จึงไปทำงานบ้านอยู่กับครอบครัวอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏฯ บริเวณถนนโชตนา ทำงานได้สามเดือนกว่า ซิสเตอร์เรียกตัวให้มาเรียนวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าของบ้านมารีนา ช่วงปีแรกเท่งเรียนที่บ้านมารีนาพะเยา และย้ายไปเรียนต่ออีก 1 ปีที่บ้านมารีนาเชียงใหม่

“รุ่นหนู มีเยาวชนหญิงรุ่นเดียวกัน 12 คน ตอนแรกๆก็กลัว เพราะไม่เคยอยู่แบบนี้ ช่วงปีแรกหนูเรียนการสร้างแบบเสื้อกับพี่ครู คือพี่นาซึ่งเป็นคนเมืองจากพะเยาในเทอมแรก และเทอมที่สองกับพี่กุกเป็นสาวลาหู่ ช่วงอยู่หมู่ 2 ทำโครเซทไม่ได้หนูก็ร้องไห้ ชิสเตอร์เซ (ชิสเตอร์ชาวสเปน ซึ่งดูแลการฝึกอบรมอาชีพที่บ้านมารีนาพะเยา) เรียกไปคุย ด้วย หนูไม่กล้าบอกว่าตัวเองทำไม่เป็น แต่ให้เหตุผลกับชิสเตอร์ว่าคิดถึงบ้าน ชิสเตอร์เชถามว่ากลัวชิสเตอร์ไหม หนูก็ตอบไปว่า “ไม่กลัว” “ประสบการณ์ที่อยู่บ้านมารีนาที่พะเยาจะอบอุ่นกว่าบ้านมารีนาที่เชียงใหม่ เพราะที่พะเยามีคนน้อย และชิสเตอร์ดูแลเด็กทุกคนอย่างทั่วถึง มีพี่ๆครูคอยบอกคอยสอน ให้การฝึกอบรมกลุ่มทำอะไรทำด้วยกัน การฝึกสร้างแบบก็ยากทำไม่เป็น บางทีก็ทำไปผิดๆ เช่น การวัดยาวหลังต้องวัดจากเอวขึ้นไป แต่หนูทำกลับกัน บางครั้งก็นึกท้อใจเหมือนกัน”

สำหรับความรู้สึกของเก่งเห็นว่า “ที่บ้านมารีนาพะเยามีบรรยากาศครอบครัวมากกว่า อากาศก็สดชื่น ทางบ้านมารีนาเชียงใหม่ มีเด็กหลายกลุ่ม ทั้งเด็กนักเรียนหอพัก เด็กจบหลักสูตร 2 ปีแล้วออกทำงาน จะพูดคุยกันไม่ค่อยได้ ห้ามขึ้นไปดึก 4-5 ที่มีรุ่นพี่ที่จบและออกไปทำงานพักอยู่ก็ไม่ได้เลยรู้สึกอึดอัด ไม่เหมือนอยู่พะเยาเป็นบ้านสวนโล่งๆกว่า อากาศดี สงบและไม่วุ่นวาย ช่วงอยู่ที่พะเยา เวลาพักเที่ยงไปเก็บมะกอก อยู่ที่นั่นสนุกสนานเพราะมีที่กว้างขวาง มีสวนผลไม้ และเลี้ยงไก่ไข่ด้วย ที่พะเยาหนูมีเพื่อนรุ่นพี่ที่สนิทกันมากเป็นสาวม้งจากเชียงรายชื่อจิว แต่ชิสเตอร์จะไม่ให้เราคบกลุ่มอยู่เฉพาะกับเพื่อนม้งด้วยกัน เสียายที่หลังจากจบและทำงานได้ 2-3 ปี พี่จิวต้องเสียชีวิตไปก่อน เพราะเสียใจและรับไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องเพื่อนชายที่ตีตัวจากไป”

การฝึกอบรมช่วงอยู่บ้านมารีนา “ในการฝึกไปติดต่อสถานที่ต่างๆด้วยตนเองหรือไปกับเพื่อนๆ ไม่ว่าจะเป็นโรงพยาบาล ไปรษณีย์ หน่วยงานราชการต่างๆ ตลาด ร้านค้า เจ้าของกิจการ ร้านตัดเย็บเสื้อผ้าหรืองานอื่นๆเป็นต้น เป็นประโยชน์มากที่เราจะนำกลับไปให้บริการคนในครอบครัว ในหมู่บ้าน หนูเองเวลาเดินทางไปทางไหน หนูก็ยังจำได้ เวลาที่เดินออกจากบ้านมารีนาไปทำงานในตัวเมืองเชียงใหม่ การเดินทางทำให้เราจำหนทางได้มากกว่า แต่การเดินทางในตัวเมืองก็ต้องระวังตัว เพราะมีรุ่นพี่รุ่นน้องหลายคน เคยโดนพวกผู้ชายสติแตกข่มขืนเอาตัวไปมัดตามแล้วโซวของลับ หรือบางทีนั่งรถสี่ล้อแดงก็ต้องระวังตัว ต้องรอบคอบ ปลอดภัยไว้ก่อน”

ประสบการณ์ในช่วงปีที่สองของการฝึกอบรมที่บ้านมารีนาเชียงใหม่ “ปีที่สองเรียนที่บ้านมารีนาที่เชียงใหม่ มีรุ่นพี่ที่จบหลักสูตรจากบ้านมารีนาแล้วซื้อพี่ปอน เป็นพี่ครู พี่ปอนเป็นคนใจดี สอนเก่ง พี่ครูอีกคนคือพี่บัวเป็นคนดีมาก ที่เชียงใหม่มีงานกลุ่มทำมากขึ้น หนูได้รู้จักเพื่อนจากหลายๆเผ่า เช่น คนเมือง กะเหรี่ยง (ปกากะญอ) อาข่า เ้า ได้แลกเปลี่ยนและรับการฝึกอบรม ทำให้รู้จักกันมากขึ้น ทำให้รักพ่อแม่ และเป็นผู้ใหญ่มากขึ้น ทำให้หนูตั้งเป้าหมายในชีวิต เพราะมีการอบรมเดือนละครั้งเกี่ยวกับเป้าหมายในชีวิต การอบรมก็จะตั้งหัวข้อให้รู้จักคิดและคาดหวังว่า

อยากจะทำอะไรในอนาคตหลังจากจบหลักสูตร 2 ปีแล้ว” เท่งจบหลักสูตรจากบ้านมารีนาแล้วก็ออกทำงาน และพักอยู่ที่หอพักคนทำงานของบ้านมารีนา 3 เดือน ก่อนจะกลับไปช่วยแม่ปลูกข้าวทำงานช่วยทางบ้านระยะหนึ่ง

ช่วงไปอยู่บ้านมารีนาเท่งบอกว่า “หนูเป็นผู้ใหญ่ขึ้นก็ตอนไปเรียนที่มารีนา หนูรู้ว่าเป็นผู้หญิงต้องเติบโตขึ้น และรู้กาลเทศะเป็นอย่างไร เริ่มตอนไปอยู่มารีนา ก่อนหน้านี้นู๋ไม่รู้อะไรเลย อาจจะใช้ชีวิตอย่างสบายๆ เพราะแม่หนูก็ใจดีด้วย ไม่กลัวแม่ด้วย งานบ้านแม่ก็ไม่ค่อยให้ทำ ทำไรก็ไม่ค่อยได้ไปทำ ถ้าพ่อดูจริงๆ ถึงค่อยได้ไปทำ แม่รับทำทุกอย่าง” (เยี่ยม 22-23 ตุลาคม 2553)

เริ่มออกทำงานส่งสมประสงค์ในการเป็นช่างตัดเย็บเสื้อผ้า หลังจากจบหลักสูตร 2 ปี เริ่มออกทำงานครั้งแรกที่ร้านเจ้านิด อยู่ได้หนึ่งเดือน แล้วย้ายไปอยู่ร้านใกล้โรงเรียนหอพระหนึ่งเดือน จากนั้นย้ายไปอยู่ร้านหน้าวัดพระสิงห์กับส้มเพื่อนสาวมั้งที่เรียนบ้านมารีนาด้วยกัน ทำงานได้ประมาณสองเดือน เท่งก็กลับไปบ้านอยู่ช่วยแม่ทำงานสามเดือน แล้วจึงกลับเข้ามาทำงานทำในเชียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดยไปทำงานร้านอยู่แถวประตูเชียงใหม่ แล้วย้ายตามพี่เดือนเจ้าของร้านไปอยู่ที่หมู่บ้านกุลพันธวิธส์โครงการ 9 เกือบปี ย้ายอีกครั้งไปอยู่อำเภอแมริม อยู่ช่วยพี่เดือนต่ออีกเกือบสองเดือน

เท่งกำลังคิดจะกลับบ้าน พอดีโทรไปหาน้องเพ็ญ ซึ่งเป็นเพื่อนคนพื้นเมือง เป็นคนบ้านแม่จิ อำเภอแมริม เรียนเย็บผ้าที่บ้านมารีนาเหมือนกัน น้องเพ็ญชวนไปทำงานที่บริษัทแถวอำเภอสาร์ภี ชื่อ บริษัทไลฟ์ฟอร์เอเซียดีไซน์ (LIFE FOR ASIAN DESIGN) ซึ่งเริ่มกิจการมาได้ 10 ปีแล้ว เท่งจึงสมัครเข้าทำงาน และได้ทดลองงานช่วง 3 เดือน บริษัทพิจารณาผ่านการทดลองงาน และได้ทำงานที่นั่นตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2548 จนถึงช่วงปลายปี พ.ศ. 2552 เท่งก็ตัดสินใจลาออกจากบริษัทกลับมาเริ่มเปิดร้านตัดเย็บเสื้อผ้าที่บ้าน เพื่ออยู่ดูแลแม่ร่วมกับพี่สาวของเท่ง

บริษัทที่เท่งทำงานผลิตงานผ้าส่งออกต่างประเทศ มีเจ้าของซึ่งเป็นคนเชียงรายเป็นหุ้นส่วนกับหุ้นส่วนใหญ่นายเดนมาร์ก ผ้าที่เย็บส่วนใหญ่เป็นผ้าชีฟองสั่งเข้าจากญี่ปุ่น งานผ้าไหมและผ้าฝ้ายมีน้อย นอกจากมีงานด้านตัดเย็บเสื้อผ้าและกระเป๋าผ้าแล้ว บริษัทยังสั่งทำตะเกียบแล้วนำมาบรรจุห่อและตกแต่งอย่างดีเป็นสินค้าส่งออกเช่นกัน งานออร์เดอร์กระเป๋าผ้าจะมีประมาณสองพันถึงสามพันใบต่อเดือน สินค้าประเภทเสื้อผ้าจะส่งไปประเทศเดนมาร์ก เท่งทำงานอยู่ในแผนกตัดเย็บ ซึ่งจะมีช่างตัดเย็บประจำการอยู่ 20 คน เท่งเป็นช่างที่มีฝีมือดีและรับผิดชอบงานดี และเคยได้รับรางวัลสร้อยคอทองคำในฐานะพนักงานดีเด่น ช่วงปลายกันยายนถึงต้นเดือนธันวาคม 2550 เท่งขอลาออกจากบริษัท เพราะต้องไปช่วยแม่ซึ่งอยู่บ้านคนเดียวเกี่ยวกับข้าว เพราะระยะเวลาที่ต้องไปอยู่ช่วยแม่นานเกือบสามเดือน แต่บริษัทก็อนุญาตให้กลับไปช่วยแม่เกี่ยวกับข้าวตามความจำเป็น และให้กลับมาทำงานต่อในบริษัทได้เหมือนเดิม นับว่าเป็นกรณีที่ได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษจากบริษัท

ประสบการณ์ในการทำงานที่บริษัทเปิดโอกาสให้เก่งได้ศึกษาประสบการณ์จริงในการฝึกภาคปฏิบัติ เกี่ยวกับเทคนิควิธีเย็บผ้าแต่ละชิ้น แต่ละประเภท ผ้าบางชิ้นมีความยากง่ายในการเย็บต่างกัน และจากการที่ได้มีโอกาสนั่งใกล้กับหัวหน้าแผนกเย็บ ซึ่งเป็นคนอีสานและเข้ามาทำงานในเชียงใหม่กว่าสิบปีแล้ว เป็นช่างเย็บที่มีฝีมือดีและเก่งมากซื้อที่เฟิร์น แม้ที่เฟิร์นจะไม่ได้เรียนมาโดยตรง แต่จากประสบการณ์และความสนใจส่วนตัว ทำให้พัฒนาการด้านฝีมือมาจนเป็นระดับหัวหน้างาน พี่คนนี้จะคอยแนะนำเทคนิควิธีการเย็บผ้าแต่ละแบบมาโดยตลอด ทำอย่างไรให้ผ้าแต่ละชิ้นมีผลงานออกมาสวยประณีต ช่วยให้เก่งเกิดความมั่นใจในตนเอง กล้าลงมือปฏิบัติการเย็บผ้าหลากหลายวิธี โดยเฉพาะผ้าที่เย็บยากๆ เก่งให้ความเคารพรักและนับถือที่เฟิร์นมาก และยังเช่าห้องพักอยู่ใกล้ๆกับครอบครัวของพี่เฟิร์น ซึ่งมีสามีเป็นช่างซ่อมรถยนต์ และมีลูกสาวด้วยกันหนึ่งคน พี่ที่ทำงานในบริษัททำให้เก่งมีเพื่อนร่วมงานที่เคารพและให้เกียรติกันและกัน และช่วยเหลือพึ่งพิงกันได้ ทำให้เก่งไม่ได้คิดว่าตนเองเป็นคนอื่นในกลุ่มเพื่อนร่วมงานที่มาจากพื้นที่ต่างจังหวัด และมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์

นอกจากนี้ เก่งยังมีเพื่อนร่วมงานที่เป็นทั้งรุ่นพี่รุ่นน้องศิษย์เก่าจากบ้านมารีนา คือ พี่นกเป็นคนกะเหรี่ยง (ปกากะญอ) มีครอบครัวแล้ว สามีเป็นคนพื้นเมืองจากลำปาง มีลูกสาวด้วยกันหนึ่งคน แต่ก่อนพี่นกทำงานอยู่ที่บริษัทอื่น ปัจจุบันย้ายจากที่เดิมเข้ามาทำงานที่นี่ได้ปีกว่าแล้ว ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าช่างตัดผ้า นอกจากนี้ยังมีพี่กาว เป็นคนพื้นเมืองจากแม่ริม และน้ำหวานซึ่งเป็นปกากะญอเช่นกัน เก่งได้มีโอกาสเห็นสภาพชีวิตของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ ที่เข้ามาร่วมงานในสถานที่ทำงานเดียวกัน ความเป็นไปในชีวิตของแต่ละคนทำให้เก่งได้สังเกต เรียนรู้ และเข้าใจความแตกต่างของชีวิต ที่เป็นกระแสะสะท้อนบทเรียนทั้งด้านบวกและลบสำหรับชีวิตของตนเอง

ลักษณะการทำงานของบริษัสดังกล่าว นอกจากต้องทดลองงาน 3 เดือนซึ่งเป็นเกณฑ์โดยทั่วไปของบริษัทต่างๆอยู่แล้ว หากผ่านการทดลองงาน ก็จะบรรจุเข้าทำงานเป็นพนักงานประจำ โดยทำสัญญาจ้างกับบริษัทเป็นระยะเวลา 1 ปี ที่น่าสนใจคือวิธีการที่ทางบริษัทใช้ในการให้พนักงานได้มีส่วนรับผิดชอบอุปกรณ์หรือเครื่องมือในการทำงาน และได้เป็นเจ้าของเครื่องมือดังกล่าว ทางบริษัทจะให้พนักงานรับผิดชอบจักรเย็บผ้าอุตสาหกรรมที่แต่ละคนใช้ โดยค่อยๆผ่อนใช้เป็นงวดๆ ในแต่ละเดือน หนี้ของเก่งผ่อนชำระเดือนละ 1,000 บาท เมื่อชำระครบก็จะได้เป็นเจ้าของจักร นับว่าเป็นวิธีการที่บริษัทเองไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับการดูแลเครื่องมือ เพราะเมื่อพนักงานมีความรู้สึกเป็นเจ้าของเครื่องมือก็ต้องดูแลเอาใจใส่เครื่องมือชิ้นนั้นๆ และมีความหวังที่จะได้เป็นเจ้าของเครื่องมือชิ้นนั้นในอนาคต

เก่งได้รับค่าตอบแทนในอัตราเริ่มแรก 5,000 บาทต่อเดือน โดยบริษัทจัดให้พนักงานมีประกันสังคม และมีสวัสดิการ เช่น ถ้าอยู่ครบ 2 ปี จะได้ค่าตอบแทน 20% ถ้าอยู่ครบ 5 ปี จะได้ 40-

100% เช่น เงินเดือน 5,000 บาท หากอยู่ครบ 5 ปีจะได้ค่าตอบแทนประมาณ 10,000 บาท เห่งอยู่มาเกือบ 2 ปี ได้ค่าตอบแทนเพิ่มเป็น 6,500 บาท ทางบริษัทพิจารณาเพิ่มเงินเดือนจากการปรับคุณภาพในการทำงาน บุคลิกนิสัย และมนุษยสัมพันธ์ นอกจากนี้ เห่งยังมีรายได้พิเศษจากการทำงานช่วงเสาร์-อาทิตย์ ที่ทางบริษัทจัดมาให้ทำนอกเวลา ตารางเวลาการทำงานของบริษัทเริ่ม 08.00 น. ถึง 18.00 น. ช่วง 10.00 น. พัก 10 นาที พักทานอาหารกลางวัน 12.00 น.-13.00 น. ทางบริษัทจัดเลี้ยงอาหารกลางวันด้วย และพักช่วงเวลา 15.00 น. อีก 10 นาที หยุดเสาร์-อาทิตย์ วันหยุดราชการ สำหรับงานพิเศษจะได้ค่าแรงงานเหมาเป็นชิ้น โดยเบิกงานพิเศษในวันศุกร์ และต้องส่งงานตามนัดหมายไม่ให้เกินวันพุธถัดไป

เห่งพักอยู่ห้องเช่าไม่ไกลจากบริษัท ค่าเช่าห้องเดือนละ 1,500 บาท รวมค่าน้ำและค่าไฟ เห่งปั่นจักรยานไปทำงานในระยะแรก แต่ช่วงหลังก็เปลี่ยนมาใช้รถมอเตอร์ไซค์ ซึ่งเป็นรถมือสองที่ซื้อต่อจากอาจารย์ที่โบสถ์ เพื่อให้น้องชายที่กำลังเรียนต่อในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง แผนกช่างยนต์ ที่วิทยาลัยเทคโนโลยีพายัพ เชียงใหม่ ใช้ขับไปเรียนหนังสือ ปัจจุบันน้องชายได้รับทุนการศึกษา และย้ายไปเรียนต่อระดับปริญญาตรีที่กรุงเทพฯ เห่งเลยเอากลับคืนมาเพื่อใช้เอง เนื่องจากการเดินทางโดยจักรยานบนเส้นทางไปทำงานในช่วงฤดูหนาวหรือฤดูฝนจะมีค่าเร็ว ไม่สะดวกและอันตราย แต่มอเตอร์ไซค์จะคล่องตัวมากกว่า

6.5 ลูกผู้หญิงสาวโสด ทดแทนบทบาทลูกผู้ชายรับผิดชอบดูแลแม่และพี่น้อง

เห่งสมทบเงินกับพี่สาวที่ทำงานที่ จ.อยุธยา และแม่ จำนวนสามหมื่นกว่าบาทซื้อรถมอเตอร์ไซค์คันใหม่ให้พี่ชายคนโตที่อยู่ทางบ้าน เพื่อให้พี่ชายใช้เพื่อจะได้มารับมาส่งเวลาน้องๆ กลับไปเยี่ยมบ้าน จะได้ไม่ต้องไปเยี่ยมเพื่อนบ้านหรือญาติ เพราะพี่ชายไม่ค่อยเกรงใจคนอื่น โดยซื้อในชื่อของพี่ชายและผ่อนชำระเกือบครบปีแล้ว แต่ที่สุดพี่ชายก็ไปต้องคดีเรื่องยาบ้าเมื่อเดือนสิงหาคม 2551 ปัจจุบันถูกตัดสินให้อยู่ที่เรือนจำจังหวัดนนทบุรี เห่งและพี่สาวเคยคุยกันว่าจะเช่าห้องพักในตัวเมืองเชียงใหม่ เพื่อเปิดรับตัดเย็บเสื้อผ้าสตรีด้วยกัน และจะได้ทำงานไม่ไกลจากแม่ที่อยู่ดูแลบ้านเพียงคนเดียว เนื่องจากหมู่บ้านอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ของแค่ 8 กิโลเมตรเท่านั้นเอง จะได้อยู่ใกล้ๆ เป็นกำลังใจและดูแลแม่ได้

เห่งตัดสินใจลาออกจากงานที่บริษัท เมื่อเดือนกันยายน 2552 เพื่อกลับไปสานฝันที่เคยคิดไว้ คือเปิดร้านตัดเย็บเสื้อผ้าร่วมกับพี่สาวที่ตัวอำเภอเชียงของ เห่งแจ้งให้ผู้จัดการบริษัททราบล่วงหน้า และทางบริษัทได้ให้รถของบริษัทช่วยจัดส่งอุปกรณ์ของใช้ในการประกอบอาชีพที่จำเป็นที่เห่งได้ใช้เวลาผ่อนชำระสามปี จนได้จักรเป็นของตนเอง คือ จักรเย็บผ้าอุตสาหกรรมยี่ห้อยูกิ ราคา 15,000 บาท และจักรโพงอุตสาหกรรม ราคา 14,000 บาท รถของบริษัทได้ส่งเห่งและอุปกรณ์หลักที่

จำเป็นในการประกอบอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าจนถึงหน้าประตูบ้านของครอบครัวแห่ง ผู้จัดการ ได้บอกกับเท่งว่าหากอยากกลับไปทำงานในเมืองเชียงใหม่อีก ทางบริษัทยินดีที่จะรับเข้าทำงานเสมอแต่จะต้องเริ่มนับหนึ่งใหม่

ในการไปเยี่ยมครอบครัวเท่งที่หมู่บ้าน อ. เชียงของ ครั้งที่สอง ใน พ.ศ. 2552 เกือบสองปีที่ผ่านมาได้กลับไปเยี่ยมเท่งที่หมู่บ้านอีกครั้งหนึ่ง ก็พบว่าพี่น้องสองสาวได้สานฝันให้เป็นจริงแล้ว พอไปถึงตัวบ้านก็เห็นป้ายร้านตัดเย็บเสื้อผ้า ชื่อ “กลอย กับ นิง” แชนอยู่หน้าบ้านของครอบครัวเท่ง ประกอบกับช่วงนั้นกำลังใกล้เทศกาลปีใหม่มั้ง จึงเริ่มมีลูกค้าในหมู่บ้าน ทั้งแม่บ้านและสาวโสดเอาผ้าและผ้าปักกลดลายมั้งมาให้เท่งช่วยออกแบบตามที่ลูกค้าต้องการ รูปแบบของเสื้อผ้าส่วนใหญ่จะเป็นแบบผสมผสานกัน ลายแขนเสื้อแบบมั้งลาย ชุดแพรประดับลายเป็นของมั้งเขียว ส่วนมั้งขาวจะดัดแปลงเสื้อผ้าเป็นแบบของมองโกลจากจีน เช่น เสื้อผู้ชายเป็นคอจีนมีกระเป๋ ใช้ผ้าสีฟ้าเขียวเป็นผ้าประดับ เท่งจะสร้างแพทเทิร์นและตัดแบบในช่วงกลางคืนและตัดเย็บในช่วงกลางวัน ส่วนพี่สาวของเท่งจะช่วยในการจัดเตรียมผ้าลายปักจีนเล็กๆ ที่จะนำไปประดับตกแต่งบนตัวเสื้อ

การคิดราคาค่าตัดเย็บเสื้อผ้า สำหรับเสื้อแบบง่ายๆ ในหมู่บ้าน คิดราคาตัวละ 200 บาท เสื้อเด็กวัยรุ่น 250 บาท ชุดที่ชาวบ้านเอามาให้สร้างแบบและตัดเย็บ ส่วนใหญ่จะเป็นเสื้อ เพราะกระโปรงหากเป็นแบบปักเย็บด้วยลายมั้งเดิมและจับกลีบกระโปรงด้วยมือ ผู้หญิงมั้งส่วนใหญ่จะเย็บเอง ค่าตัดเย็บที่ต้องออกแบบให้ตามความต้องการของลูกค้า สำหรับเสื้อผู้หญิง 350 บาท ผู้ชาย 400 บาท เมื่อเปรียบเทียบกับช่างเย็บคนพื้นเมืองในตัวอำเภอเชียงของ ซึ่งคิดค่าเย็บ 200 บาท แต่เย็บไม่สวยและไม่ละเอียด ส่วนการตกแต่งปัจจุบันมักจะใช้ เครื่องตกแต่งวงกลมสำเร็จรูปปักกลดลายด้วยจักร ส่วนมากซื้อจากตลาด ราคาก็แล้วแต่ขนาดและความสวยงามของกลดลาย โดยมีราคา ตั้งแต่ 1.50 บาท ถึง 3 บาท หากซื้อโดยตรงจากร้านที่ตลาดวโรรสในตัวเมืองเชียงใหม่ เป็นร้านที่จำหน่ายอุปกรณ์การตัดเย็บเสื้อผ้าแบบมั้ง มี 2 ร้าน เจ้าของร้านทั้งสองเป็นมั้งเขียว

ช่วงที่ผู้ศึกษาพักอยู่กับครอบครัวของเท่ง มีคนเอางานมาให้ตัดเย็บทุกวัน เท่งเองก็มีงานรับไว้มากพอสมควร แต่ไม่กล้าปฏิเสธ เนื่องจากไม่รู้จะใช้คำพูดอย่างไรเพื่อปฏิเสธ ไม่รับงาน เพราะหากพูดพลาดไปนิดเดียวก็จะมีผลกระทบต่อดัวเอง จึงจำเป็นต้องรับงาน และใช้เวลาทำงานส่วนใหญ่ในเรื่องนี้ โดยมีแม่และพี่สาวทำงานในสวนและงานบ้านแทน ช่วงนั้นมีครูที่สอนในโรงเรียนเป็นครูคนพื้นเมือง เอาชุดไทยของครูทั้งผ้าถุงและเสื้อมาซ่อม “ชุดคุณครูคนไทยที่โรงเรียนเอามาซ่อม ชุดแบบนี้หนูคิด 600 บาท ราคาคัดเย็บในตัวเมืองเชียงของคิดแค่ 500 แต่เย็บไม่สวย” เท่งและพี่สาวเคยลองไปสอบถามราคาค่าเช่าคูลา 3 ชั้น ในตัวเมืองเชียงของคิดค่าเช่า 4,000 บาทต่อเดือน และต้องจ่ายล่วงหน้า 4 เดือน ภูหนานี้อยู่บนถนนสายหลัก แต่ทางญาติผู้ใหญ่เสนอให้หาซื้อที่ดินแล้ว

ค่อยๆสร้างที่พักอาศัยและเปิดร้านเพราะจะได้มีที่อยู่เป็นของตนเองและไม่ต้องไปเสียค่าเช่าทุกเดือน

ในบ้านที่สร้างจากไม้ที่พ่อค่อยๆไปหาและตัดโคนตอนกลางคืนในป่า แล้วเอาควายลากมาเวลากลางคืน โดยจ้างช่างไม้ซึ่งเป็นคนพื้นเมืองจากบ้านห้วยทราย (ทุ่งทราย) มารับเหมาก่อสร้าง ผู้ศึกษาคุยกับ แม่ และหญิงพี่สาวของเท่ง ที่ชั้นโดกกินข้าว (เมื่อเช้าวันที่ 1 ธันวาคม 2552) เกี่ยวกับกรณีที่ผู้หญิงมั่งต้องยอมรับสถานการณ์ความกดดันจากครอบครัวสามี กรณีพิพาทกับอาเรื่องที่ดินของพ่อ เมื่ออาไม่พอใจที่แม่พูดว่า “ไม่สนใจอยากได้ที่ดินของพ่อ หากอาอยากได้ก็เอาไป” ผู้ศึกษาถามว่าพ่อตายจากไปพอคงไปสบายแล้ว และแม่กับลูกก็ยังมีย่านหลังนี้พักอาศัยอยู่ แม่ก็พูดออกมาด้วยใบหน้าเปื้อนยิ้มอย่างมีความสุขทันทีว่า “แม่ก็อยู่สบายแล้ว”

จากชีวิตครอบครัวที่แม่ต้องแบกรับภาระหนักทั้งด้านร่างกายและจิตใจตั้งแต่หลบหนีลี้ภัยออกจากประเทศลาว และมาใช้ชีวิตครอบครัวกับพ่อที่ค่ายอพยพ จวบจนถึงหมู่บ้านที่ปักหลักอาศัยอยู่ในปัจจุบันนี้ ทำให้เท่งบอกกับแม่ว่า “หนูจะเป็นโสด” แต่แม่กลับตอกย้ำว่า “ไม่ได้ ลูกเป็นผู้หญิงจะต้องแต่งงาน เพราะแก่ตัวไปแล้วจะไม่มีลูกหลานหรือสามีคอยดูแล” เท่งเคยพูดตรงๆว่าไม่ อยากได้เพราะ “ผู้ชายมั่งชอบเอาเปรียบ เจ้าชู้มากๆ มีเมียเยอะ” ผู้เขียนไม่ทราบว่เท่งจะดำรงชีวิตสาวโสดไปได้อีกนานสักกี่ปี ถึงมีคนมาชอบพอ แต่ประสบการณ์ในฐานะลูกสาวที่ซึมซับกับสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตของแม่ ทำให้เท่งยังหวาดหวั่นต่อการมีชีวิตรอบครัว และถ้าเท่งต้องการทวนกระแสของสังคม ก็ต้องทำใจให้พร้อม เพราะจนถึงยุคปัจจุบันนี้ในสังคมชาวม้งหากผู้หญิงไม่แต่งงานก็จะได้รับการดูถูกด้วยการกระทำหรือพูดนินทา

ผู้เขียนถามถึงความรู้สึกและความคิดเห็นของเท่ง กรณีลูกสาวสองคนคือเท่งอายุยี่สิบหก และพี่สาวของเท่งอายุยี่สิบเจ็ดแล้วยังไม่แต่งงาน เพราะคุณเป็นการทวนกระแสวิถีชีวิตของคนม้ง โดยเฉพาะในหมู่บ้านที่ปกติผู้หญิงมั่งจะต้องแต่งงานในวัยสาวไม่เกิน 20 ปี ขนาดเพื่อนบ้านหรือลูกพี่ลูกน้องของเท่งที่เพิ่งจบ ม.3 ไม่ถึงปีก็ยังมีครอบครัวไปแล้ว เท่งพูดเป็นนัยว่า “ผู้หญิงมั่งอายุ 25 ปีอย่างหนูนี้ เขาเรียกว่าสาวเค้นแก่ไปแล้ว แต่ว่าในความคิดของหนูตอนนี้คือ มันเปลี่ยนแล้วชีวิตเตอร์ ความคิดม้งบางคนอาจอยู่แบบเดิมๆ แต่สังคมมันเปลี่ยนไป พัฒนาขึ้นไปเรื่อยๆ และอีกอย่างหนึ่งผู้ชายสมัยนี้ ไม่เป็นผู้หน้าที่ดี หนูก็คิดว่าถ้าเราแต่งงานแล้ว ผู้ชายก็เป็นผู้หน้าที่ไม่ดี หนูจะลูกอีกความรู้เราก็ไม่สูง แล้วจะเลี้ยงลูกอย่างไร อีกอย่างหนูก็ทำอะไรไม่ไหวแล้ว แล้วหนูจะมาเริ่มต้นชีวิตด้วยการมีลูกนี่จะดีไหม ลูเราอยู่คนเดียวอย่างนี้ไปนานๆ แล้วอีกอย่างยังไม่เจอคนที่ใช่ด้วย คนที่เราชอบ ยังไม่เจอคนแบบนั้น ก็อยู่ไปเรื่อยๆจนกว่าพระเจ้าจะนำคนที่ใช่”

ย้อนไปสัมผัสถึงชีวิตลูกสะใภ้ของแม่เท่ง ที่ฝ่าฟันขวากหนามในชีวิตมาแทบเลือดตากระเด็น ชีวิตของการเป็นเมีย และเป็นหม้ายของแม่เท่ง ถ้าเป็นผู้หญิงมั่งรุ่นใหม่ๆนี้คงจะขอหย่าร้าง

เลิกกันไปนานแล้วแต่แม่ของเต่งก็ยังเป็นห่วงลูกสาวที่ยังไม่แต่งงานอยู่ดี “แม่เขาก็เป็นห่วงนะซิสเตอร์ แม่เขาเป็นห่วงว่าถ้าแม่ตายไปเพราะเขาเคยเจมารุ่นต่อรุ่น หากอยู่อย่างนี้ไปนานๆ แล้วน้องบ่าวหรือพี่ชายแต่งงาน พาสะใ้เข้ามาอยู่ด้วย เขาอาจจะไม่ชอบเรา อย่างเช่น หากเขาใช้ชีวิตแบบเลี้ยงไก่เลี้ยงหมูแล้วตายไป อาจจะโทษเราว่า ทำไมเราเป็นเหมือนตัวกาลกิณีสำหรับครอบครัว ทำมาหากินไม่ขึ้น มันเกี่ยวกับเราเพราะว่าเขาจะไม่รักเรา เป็นความคิดที่เป็นประเพณีปฏิบัติตามกันมา คือ หากเกิดอะไรขึ้นในครอบครัว เขาก็จะโทษฝ่ายหญิงที่ไม่ออกจากเรือน มีอายุมาก เป็นโสด และแม่หนูยังเป็นห่วงอีกอย่างคือ เมื่อแก่ไปแล้ว จะไม่มีใครมาดูแล ไม่มีลูกมีหลานจะดูแล แม่หนูก็เป็นห่วงอย่างนี้แหละ”

เต่งเคยบอกกับแม่ว่าจะอยู่เป็น โสดจนตาย แต่ความเห็นของแม่ต่อความคิดของลูกสาวในเรื่องนี้เห็นว่าแม่ยังผูกพันฝังแน่นกับการถูกหล่อหลอมมาในสังคมอย่างมั่นคงยิ่งนัก

“แม่บอกว่าตั้งแต่แม่เกิดมา ไม่เคยเห็นใครสักคนอยู่เป็น โสดจนตาย ผู้หญิงมั่งต้องแต่งงาน หนูก็บอกว่าหนูจะประกาศว่า หนูจะอยู่อย่างนี้ให้แม่ดู แม่ก็ว่าอยู่ไม่ได้หรอก เมื่อถึงเวลาที่ต้องไปเหมือนกับว่ายังไม่เจอ ถ้าเจอก็ต้องไป หนูก็ย้ำว่าหนูจะเป็นคนแรกที่ไม่แต่งงาน แม่หนูก็บอกว่า เป็นไปไม่ได้หรอก”

เต่งเคยถามแม่กรณีทีคิดจะมีแฟนเป็นเผ่าอื่น “ถ้าหนูเกิดไปแต่งงานกับเผ่าอื่นได้ไหม” แม่ของเต่งไม่เห็นด้วยทันที “แม่บอกว่า ไม่ดีไม่ดีเพราะเราจะใช้ภาษาไม่เหมือนกับเขา เดี่ยวแม่จะคุยไม่รู้เรื่อง” เต่งได้กล่าวถึงคู่แต่งงานที่ได้ไปร่วมงานแต่งงานของญาติที่อีกหมู่บ้านหนึ่ง เมื่อวันจันทร์ที่ผ่านมาว่า “ญาติสาวมั่งก็ได้แต่งงานกับผู้ชายปกะกะญอ เป็นศิษยาภิบาล (ครูสอนศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์) พึงจบกลับไปไม่นาน เขาก็มาทำพิธีหมั้นที่บ้านผู้หญิง ทำเป็นพิธีแบบมั่งที่บ้านผู้หญิง วันแต่งงานจริงๆในโบสถ์ จะเป็นวันที่ 11 ธันวาคมปีนี้”

ในพิธีหมั้นของสาวมั่งกับหนุ่มต่างชาติพันธุ์ ก็ยังรักษารธรรมเนียมเรื่องการที่ฝ่ายชายต้องจ่ายค่าสินสอดให้กับครอบครัวผู้หญิง ปัจจุบันทางหมู่บ้านของเต่ง ตอนที่แม่ของเต่งแต่งงานได้สินสอดเป็นเงินเต่งหรือเงินฮาง 6 เต่ง (แม่ของไปได้ 7 เต่ง) ปัจจุบันเพื่อไม่ให้เหลื่อมล้ำกัน ได้มีการตกลงให้เป็นมาตรฐานเดียวกันคือ 4 เต่ง น้องชายของเต่งเคยถามพี่สาวว่าเมื่อไหร่จะแต่งงาน และทำพำนกับเต่ง ถ้าเต่งแต่งงานก่อนน้องชาย น้องชายจะได้เงินเต่งจากเต่งสองเต่ง แต่ถ้าน้องชายแต่งงานก่อนจะต้องให้เต่งจำนวนสองเต่งเช่นกัน แต่น้องชายก็ยกเลิกเพราะหากเขาคิดจะแต่งงาน ต้องหาเงินเต่งให้ฝ่ายผู้หญิงถึง 4 เต่ง และต้องเสียให้พี่สาวอีก 2 เต่งรวมเป็น 6 เต่ง เต่งให้ข้อสังเกตว่าเงินเต่งที่ประทับตราเป็นภาษาจีน หรือตราสามเหลี่ยมนั้นเป็นของแท้ แต่เงินเต่งตราไก่ไม่ค่อยแท้อาจจะมีส่วนผสมมากกว่าเงินแท้

ผู้ศึกษาถามทั้งสองพี่น้องว่า แม่คิดอย่างไรและเป็นห่วงที่ลูกสาวสองคนอายุยี่สิบกว่าแล้ว ยังไม่ได้แต่งงาน พี่สาวของเท่งตอบทันทีว่าแม่ไม่ห่วงเลย แต่เพิ่งเข้าใจว่าลึกๆแล้วแม่เป็นห่วง “แม่บอกว่า แม่จากไปแล้วลูกจะอยู่กับใคร อย่างเช่นลูกสะใภ้เข้ามา ใครก็จะไม่ชอบเรา” เพราะบ้านที่อยู่ปัจจุบันนี้แม่น่าห่วงและพี่สาวที่เป็นลูกสาว เป็นคนช่วยจัดหาอุปกรณ์ของใช้เข้าบ้าน และช่วยส่งเงินมาจัดปรับสร้างบ้านด้วย แต่ตามประเพณีมั่ง บ้านพ่อแม่จะเป็นของลูกชายคนเล็กที่จะต้องดูแลแม่ เขาจะคิดว่าลูกสะใภ้คนไหนมีใจเมตตามากกว่า หากลูกสะใภ้คนเล็กไม่รักพ่อแม่ เขาก็จะแยกไปอยู่ต่างหาก

การคุยกับกรณีศึกษา ผู้ศึกษาจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลใช้เครื่อง MP3 อัดการสนทนาไว้เพื่อข้อมูลจะได้ไม่ผิดพลาด กรณีของเท่งได้ให้ความสนใจวิธีการนี้และถามถึงวิธีการใช้เครื่องนี้ เนื่องจากสังคมมักให้ความสำคัญกับคำพูดที่ใช้ แต่คำพูดหากไม่เป็นพ่อที่มีสิทธิ์ในการพูดและต้องรู้วิธีการในการพูด เมื่อเกิดกรณีความต่างๆขึ้น ผู้หญิงหม้ายและลูกสาวไม่มีสิทธิ์พูดหรือแสดงความคิดเห็นใดใดทั้งสิ้น และเรื่องที่ส่งผลกับครอบครัวเท่งหลังจากพ่อตายไปแล้ว เท่งยกกรณีที่ดินของพ่อที่ถูกพี่ชายของพ่อใช้วิธีโกงเอาไปเป็นของตัวเอง ที่เกิดขึ้นกับครอบครัวของเท่งเองว่า

“ครอบครัวตระกูลทางพ่อมีญาติพี่น้องเยอะ เขาจะซุกซนเรื่องก่อนๆมาคุยให้ฟัง มาคุยให้จบบๆเหมือนกับขึ้นศาลของครอบครัว มันจะมีความหมายและส่งผลกระทบต่อลูกหลาน หนูอยากจะอัดไว้ว่า วันนี้พูดอะไร เพื่อวันข้างหน้าเกิดอะไรขึ้นเหมือนกรณีของพ่อหนูนี้ แต่พ่อหนูเขาไม่พูดถึงตอนนี้ แต่ตอนตายไม่ได้คุยเลย ส่งผลต่อครอบครัวหนู อามาแย่งที่ มาแย่งน้ำประปาใช้ เราไม่มีหลักฐาน พ่อหนูไม่ได้เขียนอะไรไว้” กรณีเรื่องที่ดินและประปาที่ถูกโกงไป ญาติตระกูลทางแม่ของเท่งก็มาพูดคุยกับทางครอบครัว แต่เมื่อไม่ใช่พ่อเป็นคนพูดก็ไม่มีทางเรียกร้องที่ดินและน้ำประปาคืนมาได้ “น้ำของหนูก็มาคุยเรื่องเก่าๆของพ่อหนูมาพูดคุยให้มันจบ เพราะเรื่องราวมันค้างคาอยู่ ขาดๆลอยๆอยู่”

นอกจากนี้ยังมีเรื่องที่ญาติพี่น้องทางแม่มาขโมยเงินแม่ใช้ แล้วไม่เคยได้คืน เท่งเปรยให้ฟังว่า “ญาติหนูมาขโมยเงินแม่หนู แล้วไม่จ่ายคืน ไปทวงก็ไม่ได้ เพราะไม่มีหลักฐาน ใช้คำพูดและความไว้วางใจกัน หนูก็เคยเตือนแม่ เจอครั้งเดียวแล้วน่าจะเจ็บ แต่แม่ก็บอกว่าไม่ใช่คนเดียวกัน ถ้าเราไม่ช่วยเขา เขาก็ไม่มีพ่อ เกิดอะไรขึ้นเขาจะไม่ช่วยเรา เพราะเราไม่มีพ่อ หนูก็เลยคิดอยากจะได้สักเครื่องหนึ่ง เวลาเมื่อไรก็จะอัดไว้เพื่อมีการพูดคุยจะได้เอาไว้อัดเสียงเป็นหลักฐาน อย่างเช่นในงานศพเขาจะคุยกันทั้งคืนเลย” เนื่องจากบ่อยครั้งแม่จะเล่าเรื่องที่ผ่านมาให้ฟัง ดังที่แม่ของเท่งเคยเล่าช่วงชีวิตที่หลบหนีหนีภัยจากฝั่งลาวเข้ามาฝั่งไทยให้ผู้ศึกษาฟังคราวที่ไปเยี่ยมในครั้งแรก เท่งจึงคิดถึง ความสำคัญในสิ่งที่แม่เล่า “หนูจะอัดสิ่งที่แม่พูดเอาไว้ให้ฟัง บางครั้งมีญาติมาพูดกับแม่ มาซุกซนเรื่องเก่าๆที่เขาทำกับแม่ไว้มาพูดกัน แล้วเขามาลงที่แม่ อีกอย่างคนรุ่นหนูพี่ชาย พี่สาวและน้องๆ ไม่

ค่อยรู้เรื่องวัฒนธรรมมั่ง รู้แต่แบบเมือง เราต้องระวังคำพูด เพราะถ้าหากว่าเราพูดไม่เป็น เราก็ทำอะไรไม่ได้”

6.6 บทวิเคราะห์ และสรุป

ชีวิตแม่ของเท่งสะท้อนให้เห็นภาพของผู้หญิงมั่งกับกระบวนการเป็นชายขอบในบริบทชายเป็นใหญ่ และกลายเป็นแบบอย่างที่ทำให้เท่งและพี่สาวตัดสินใจเลือกทางเดินชีวิตที่ไม่ยอม “ถูกจัดให้อยู่ในพื้นที่ที่กำหนดให้” แต่พยายามสร้างพื้นที่ใหม่ในการต่อรองกับโครงสร้างอำนาจเดิม

ภาพของแม่ในความทรงจำวัยเด็กของเท่ง คือ “แม่ต้องทำไรเงินเย็น กลับมาที่บ้านก็ต้องเลี้ยงหมูเลี้ยงไก่อีก ไหนจะต้องเตรียมกับข้าวให้ลูก งานในบ้านพ่อหนูจะไม่ยุ่งเลย ปล่อยให้แม่หนูทำทั้งหมด แม่แต่การเลี้ยงลูกพ่อหนูแทบไม่เคยอุ้มลูกๆเลย นอกจากแม่มือไม่ว่างจริงๆ แม่หนูจะทำงานไปด้วย แบกลูกที่ช่วยตัวเองไม่ได้ไปด้วย เวลาไปไรแม่จะแบกหนูไว้ข้างหลัง แบกของสะพายไว้ข้างเอว และอุ้มควาย แม่หนูเหนื่อยมาก” ส่วนภาพของพ่อ คือ “พ่อจะคอยดูเรื่องผู้หญิงไม่รู้จักทำงานบ้าน” และ “พ่อเคยพูดกับแม่ทำนองดูถูกผู้หญิง โดยเปรียบเทียบว่าแม่คลอดลูกเป็นฝูงๆ แต่พ่อก็อยากมีลูกชายสืบสกุลมากๆ แม่เองก็ทำทุกอย่างเพื่อลูกชาย เพราะประเพณีมั่งถ้าแม่ตายผู้ชายจะเป็นคนหาแม่ไป”

เมื่อเท่งและพี่สาวตัดสินใจหนีออกจากบ้านไปเรียนและทำงานต่างจังหวัด “แม่เล่าให้ฟังว่าพ่อก็รู้พ่อโกรธมาก คำว่าแม่ว่าเอาเงินของพ่อ (100 บาท) ให้หนูไปทำอะไร พ่อบอกว่าเอาหนูยึดกระสอบทิ้งแม่น้ำโขงไปเสียตั้งแต่เกิด” “ตอนนั้นพ่อหนูป่วยลุกขึ้นไม่ได้ พ่อโกรธไล่พี่หนึ่งออกจากบ้าน บอกถ้ากลับมาพ่อยังไม่ตายจะเอาปืนไล่ยิง” พ่อบอกไว้ว่า “ตายไม่ต้องมาฝัง อยากไปไหนก็ไป อยู่ไปไหนก็แผ่นดิน”

เมื่อพ่อเริ่มป่วย เนื่องจากยาเสพติดและสงสัยว่าติดเชื้อเอดส์จากผู้หญิงอื่น พ่อกลับโทษว่า “เป็นเพราะผีของแม่ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ไม่ดีขึ้น ทำให้พ่อต้องตาย” หลังจากพ่อตาย แม่ยังถูกน้องชายของพ่อยึดเอาที่นาส่วนของพ่อ และน้ำประปาภูเขาที่พ่อต่อไว้ใช้ในไรไปเป็นของตนเอง และได้รับแรงกดดันจากครอบครัวของพ่อให้แต่งงานใหม่ แต่แม่ยืนยันที่จะเป็นแม่หม้าย ซึ่งในสังคมมั่งเป็น “ผู้ไร้ซึ่งตำแหน่งแห่งที่” แม่หาทางออกด้วยการเปลี่ยนศาสนา และเข้าร่วมกลุ่มแม่หม้ายเพื่อช่วยกันเอามือเอาแรงทำอะไรทำนา “แม่ให้เหตุผลที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ว่าเพื่อออกจากสถานภาพเก่าๆ ที่คนรอบข้างรังเกียจ ไม่ต้องการคบหาสมาคมด้วย เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยไม่มีคนมาทำพิธีเดิมของมั่งให้ และแม่ก็เป็นแม่หม้ายด้วย แม่จึงต้องการตัดทิ้งหมด”

ในพิธีฝังศพของพ่อซึ่งจัดแบบประเพณีเดิมของมั่ง เดิมพิธีฝังศพมั่งจะให้เฉพาะผู้ชายเข้าร่วมและช่วยกันหาศพไปทำพิธีฝัง แต่ปัจจุบันผู้หญิงก็ไปร่วมพิธีฝังด้วย หลังจากพิธีฝังศพแล้ว

หากมีรอยแห้วบนหลุมฝังศพต้องมีญาติฝ่ายชายไปทำพิธีถมดิน เนื่องจากแม่เป็นหม้ายและน้องชายของพ่อก็ไม่มาทำพิธีให้เพราะมีเรื่องบาดหมางใจกัน แม่ได้แสดงความกล้าหาญด้วยการไปถมดินที่หลุมฝังศพของพ่อ “พ่อหนูเป็นคนดี เวลาตายก็ยังคง จึงไม่มีใครกล้าไปถมดิน แต่แม่ของหนูกล้าไปถมดิน ชวนเพื่อนๆ ที่เป็นหม้ายไปด้วย ร้องเพลงไปถมไป มีแต่คนชื่นชมในความกล้าของแม่” การแสดงออกของแม่ในครั้งนี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวของแม่ในการเผชิญหน้ากับโครงสร้างอำนาจที่เน้นชายเป็นใหญ่ และได้รับการยอมรับถึงความกล้าหาญนี้

ชีวิตของเต่ง พี่สาว และแม่ผ่านประสบการณ์การต่อสู้กับกฎระเบียบประเพณีของมั้งที่จำกัดพื้นที่ของผู้หญิง แต่พวกเธอไม่ยอมถูกจำกัดอยู่ในพื้นที่ที่กำหนดให้ โดยพยายามเปิดพื้นที่ใหม่ของผู้หญิงเพื่อปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจของหญิงชายในสังคมที่ตนเองอยู่ อย่างเช่น การเปลี่ยนศาสนาของแม่ การออกจากชุมชนเพื่อสั่งสมทุนและประสบการณ์ และสามารถมีบทบาทหลักในด้านเศรษฐกิจของครอบครัวแทนลูกผู้ชาย

ในกรณีของเต่งอาจกล่าวได้ว่าการมีบทบาทหลักในด้านเศรษฐกิจของครอบครัวแทนลูกผู้ชาย เป็น “พื้นที่ที่สาม” ที่ผู้หญิงใช้เป็นพื้นที่ในการต่อรองเชิงอำนาจระหว่างเพศที่มีอยู่ในชุมชน ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของมั้ง รวมถึงการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจหญิงชายในหมู่บ้าน ผู้หญิงมั้งที่มีรายได้และสามารถพึ่งตนเองในเชิงเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับกรณีของเต่ง และกรณีกลุ่มผู้หญิงหม้ายที่ไม่ยอมแต่งงานใหม่ จะได้รับการยอมรับจากสังคมมั้งมากขึ้น อย่างไรก็ตาม พวกเธอยังคงต้องต่อสู้กับแนวคิดในสังคมมั้งที่ผู้หญิงที่ไม่แต่งงานจะได้รับการดูถูกด้วยการกระทำหรือพูดนิทา จากประสบการณ์ที่เต่งได้เห็นจากชีวิตของแม่ ทำให้เต่งบอกกับแม่ว่า “หนูจะเป็นโสด” เพราะ “ผู้ชายมั้งชอบเอาเปรียบ เจ้าชู้มากๆ มีเมียเยอะ” แต่แม่มีความเห็นว่า “ลูกเป็นผู้หญิงจะต้องแต่งงาน เพราะแก่ตัวไปแล้วจะไม่มีลูกหลานหรือสามีคอยดูแล”